

Тема: Формування лексичних навичок

Мета:

- набути декларативних знань про суть процесу засвоєння лексичного матеріалу, етапи формування лексичної навички та систему вправ
- спрямувати студентів на творчий пошук під час практичної діяльності у школі.

Література:

- Ø Вишневський О.І. Діяльність учнів на уроці іноземної мови. Київ, "Радянська школа". - 1989
- Ø Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. кол. авторів під кер. С.Ю.Ніколаєвої. - К.: Ленвіт, 2002. - 328с./ст. 92-105.
- Ø Бігич О.Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи: Навчальний посібник. - К.: Ленвіт, 2006. - 200 с./ст. 39-59

План:

1. Зміст навчання лексики:
  - а) лексичний матеріал;
  - б) лексичні навички.
2. Робота з лексичним матеріалом:
  - а) етапи роботи;
  - б) способи семантизації;
  - в) автоматизація дій учнів з новими лексичними одиницями.

Завдання для студентів:

- вивчити базову термінологію з теми;
- конкретизувати знання про зміст навчання лексики в початковій школі;
- набути уявлення про словниковий запас учнів та шкільний лексичний мінімум;
- ознайомитися з критеріями відбору лексичних мінімумів;
- набути уявлення про одиницю навчання лексичного матеріалу та семантизацію;
- набути знань про способи семантизації лексичних одиниць;
- конкретизувати знання про етапи навчання лексики;
- конкретизувати знання про систему вправ для навчання лексики.

Понятійний апарат:

лексична одиниця
активний лексичний мінімум
пасивний лексичний мінімум
лексичні навички мовлення
способи семантизації
зразок мовлення

I Знання іноземної мови асоціюється із знанням слів, в той час як володіння мовою - з лексичними навичками, які саме й забезпечують функціонування лексики у спілкування. Отже, **лексичні навички** слід розглядати як найважливіший і невід'ємний компонент змісту навчання іноземної мови, **а їх формування** саме і є **метою навчання лексичного матеріалу**.

Зміст навчання лексики

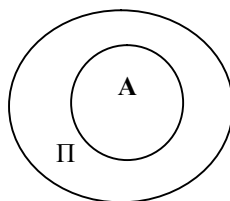
<i>Лексичний матеріал</i>	<i>Лексичні навички</i>
■ активний лексичний мінімум, ■ пасивний лексичний мінімум, ■ потенціальний словник	■ репродуктивні (говоріння, письмо); ■ рецептивні (аудіювання, читання); ■ навички обґрунтованої здогадки про значення лексичних одиниць потенціального словника; ■ навички користування різними видами словників.

a) Умови навчання в середніх навчальних закладах і насамперед недостатня кількість уроків та обмежена тематика викликають необхідність **відбору лексичного мінімуму**, що має відповідати цілям і змісту навчання іноземних мов у певному типі навчального закладу.

У **шкільному лексичному мінімумі** розрізняють **активний** мінімум і **пасивний** мінімум.

Шкільний лексичний мінімум

Активний лексичний мінімум - це той лексичний матеріал, яким учні повинні користуватися:	Пасивний лексичний мінімум - це та лексика, яка потрібна учням для
■ для вираження власних думок в усній (говоріння) чи письмовій (письмо) формах; ■ для розуміння чужих думок, сприйнятих в усній (аудіювання) чи письмовій (читання) формах.	■ для розуміння чужих думок, сприйнятих в усній (аудіювання) чи письмовій (читання) формах.

Відбір лексичних мінімумів проводиться укладачами програм та авторами підручників, які визначають кількість ЛО та їх належність до активного та пасивного мінімуму. Вчитель має справу лише з результатами відбору, працюючи згідно з вимогами чинної програми та з певним підручником.

Одиницею навчання лексичного матеріалу є лексична одиниця (ЛО), яка може бути не лише словом, але й сталим словосполученням і навіть так званим "готовим реченням" (тобто таким, яке не змінюється у мовлення).

Приклад: schon, aufkeimen Fall, sich an etwas machen, Was ist los?

Сторони ЛО: семантична;
фонетична;
граматична;
графічна

Основними критеріями відбору лексичних мінімумів є такі:

- “ сполучуваність, тобто здатність ЛО поєднуватися з іншими одиницями у мовленні;
- “ семантична цінність, тобто висловлювання за допомогою ЛО важливих понять з різних сфер людської діяльності, у тому числі й тих, що визначені програмою і представлені в конкретному підручнику;
- “ стилістична необмеженість (перевага не надається жодному з стилів мовлення).

Інші критерії:

- “ частотність,
- “ багатозначність,
- “ словотворча та стройова здатності.

Чим вищі показники слова за цими критеріями, тим цінніші вони для процесу навчання іноземної мови і тим скоріше вони мають бути включені до словника-мінімуму.

Активний і пасивний словниковий запас утворюють так званий **наявний** або **реальний словник**, який служить основою для формування потенціального словника, який складають ті незнайомі слова, про значення яких читач /слухач може здогадатися, зустрівшись з ними при читанні / аудіюванні.

Шкільний словниковий запас

Реальний словник		Потенціальний словник
Активний лексичний мінімум	Пасивний лексичний мінімум	Незнайомі лексичні одиниці, про значення яких учень може здогадатися при читанні та/або аудіюванні: ■ інтернаціональні слова (<i>film, constitution, class</i>), ■ складні та похідні слова, які складаються з відомих учням компонентів (<i>read – reader, write- writer</i>), ■ конвертовані слова (<i>export – to export</i>), ■ нові значення відомих багатозначних слів (<i>go</i>), ■ слова, про значення яких можна здогадатися з контексту.

б) Центальною ланкою в роботі над засвоєнням лексичного матеріалу є **формування лексичних навичок**. За визначенням С.Ф. Шатілова, “*лексичні мовленнєві навички – це навички інтуїтивно-правильного утворення, вживання і розуміння іноземної лексики на основі мовленнєвих лексичних зв’язків між слухо-мовленнєвомоторною і графічною формами слова і його значенням, а також зв’язків між словами іноземної мови*”.

Лексична правильність мовлення визначається сталістю лексичних мовленнєвих навичок.

Види навичок. Беручи до уваги різні пласти лексичного матеріалу та рецептивний чи продуктивний характер відповідного виду МД, необхідно сформувати такі види навичок:

- **репродуктивні лексичні навички**, тобто навички правильного вживання ЛО активного мінімуму в **говорінні та письмі** згідно із ситуацією спілкування і метою комунікації, що передбачає оволодіння *такими операціями*:
  - виклик ЛО з довготривалої пам’яті,
  - зовнішньо мовленнєве відтворення ЛО у потоці мовлення;
  - миттєве сполучення даної одиниці з іншими словами, що створюють синтагму і фразу за правилами лексичної сполучуваності;
- **рецептивні лексичні навички**, тобто навички розпізнавання і розуміння ЛО активного і пасивного мінімумів при читанні та аудіюванні,
- **навички обґрунтованої здогадки** про значення ЛО, що відносяться до потенційного словника при читанні та аудіюванні;
- **навички користування різними видами словників** (двомовних, одномовних, фразеологічних, тематичних, країнознавчих).

II а) Етапи навчання лексичного матеріалу:

1. Етап ознайомлення учнів з новими ЛО - семантизація
2. Етап автоматизації дій учнів з новими ЛО, де розрізняють:
  - а) автоматизацію на рівні словоформи, вільного словосполучення та фрази/речення;
  - б) автоматизацію на понадфразовому рівні - діалогічної або монологічної єдності.
3. Удосконалення дій учнів з ЛО.
4. Ситуативне вживання засвоєних ЛО при висловлюванні своїх думок в усній формі (говоріння) та письмовій формі (письмо), контекстне розуміння ЛО при читанні та аудіюванні.

Таким чином, ми маємо справу з мовленнєвими вміннями, які ґрунтуються на навичках, в тому числі і лексичних.

Етапи формування репродуктивної лексичної навички (за підручником Бігич О.Б.)

<i>I. Ознайомлення учнів з новими лексичними одиницями (ЛО)</i>
<i>Цілі:</i> семантизувати нові ЛО, продемонструвати звукову, графічну і граматичну форми нових ЛО
<i>Зміст етапу:</i>
1. Введення вчителем нових ЛО (в реченні, ситуації, розповіді тощо)   2. Перевірка розуміння значення нових ЛО (відповіді на запитання вчителя)   3. Фонетичне опрацювання нових ЛО (вправи в імітації)   4. Демонстрація графічної і граматичної форм нових ЛО (транскрипція, особливості вживання у множині)
<i>II. Автоматизація дій учнів з новими ЛО на рівні фрази</i>
<i>Мета</i> - навчити учнів вживати нові ЛО на рівні речення
<i>Зміст етапу:</i>
Виконання учнями рецептивно-репродуктивних умовно-мовленнєвих вправ   ■ в імітації зразка мовлення,   ■ у підстановці до зразка мовлення,   ■ у трансформації зразка мовлення,   ■ у завершенні зразка мовлення,   ■ у розширенні зразка мовлення,   ■ відповіді на запитання,   ■ самостійне вживання нових ЛО.
<i>III. Автоматизація дій учнів з новими ЛО на рівні понадфразової єдності</i>
<i>Мета</i> - навчити учнів вживати нові ЛО в коротких висловлюваннях монологічного і діалогічного характеру
<i>Зміст етапу:</i>
Виконання учнями рецептивно-репродуктивних умовно-мовленнєвих вправ   ■ в об'єднанні зразків мовлення у мікромонологі,   ■ в об'єднанні зразків мовлення у мікродіалозі.

б) Ознайомлення з новими ЛО починається з **семантизації**, тобто розкриття значення нових ЛО. Вони поділяються на **перекладні** та **безперекладні**.

Способи семантизації

<i>Перекладні способи</i>	<i>Безперекладні способи</i>
■ однослівний переклад, ■ багатослівний переклад, ■ пофразовий переклад (в інтенсивних методах навчання), ■ тлумачення /пояснення/ значення рідною мовою, ■ дефініція /визначення/ рідною мовою.	■ наочна семантизація (демонстрація предметів, малюнків, діапозитивів, картин, жестів, рухів тощо), ■ мовна семантизація: · контекст, · антоніми, синоніми, ■ дефініція іноземною мовою, ■ тлумачення значення іноземною мовою.

Обираючи спосіб семантизації необхідно брати до уваги особливості самого слова, його форми, сполучуваності з іншими словами, збігу або розбіжності з рідною мовою, а також належність слова до активного чи пасивного мінімуму, ступінь навчання (початковий, середній, старший), вікові особливості та мовну підготовку учнів.

в) Автоматизація дій учнів з новими ЛО

.. **активного словника.**

Система вправ:

- імітація ЗМ;
- лаконічні відповіді на альтернативні запитання вчителя;
- підстановка у ЗМ;
- розширення ЗМ;
- відповіді на інші запитань;
- самостійне вживання ЛО у фразі/речення;
- об'єднання ЗМ у понадфразові єдності - діалогічну та монологічну.

Некомунікативні вправи:

а) на засвоєння форми і значення ЛО:

- повторення слів, словосполучень і мовленнєвих кліше за вчителем/диктором з виділенням наголосу, важкого звука, звукосполучення;
- згадування і називання слів з певною орфограмою, афіксом тощо;
- групування слів за різними формальними ознаками: словотворчими компонентами, частинами мови тощо;
- розташування слів у алфавітному порядку;
- згадування та називання усіх видових понять при називання родового поняття;
- вибір з ряду слів того слова, що відповідає (не відповідає) даній темі;
- заповнення пропусків у реченнях відповідними словами;
- називання слова зо його дефініцією або зображенням;
- вибір синоніма /антоніма/еквівалента рідною мовою.

б) на засвоєння сполучуваності слів:

- складання словосполучень з окремих слів;
- розширення речення за рахунок означень до виділених іменників. Додатків до дієслів-присудків тощо;
- називання іменників, які можуть вживатися з певним дієсловом, прикметників – з даним іменником;
- вилучення з ряду слів слова, яке не поєднується з ключовим словом;

- знаходження еквівалентів у рідній мові до даних сталих словосполучень іноземної мови.
- .. **Автоматизація дій учнів з лексичними одиницями пасивного і потенціального словників.**

Некомунікативні:

- заповнення пропусків у тексті при читанні, що розвиває здатність до прогнозування;
- співвіднесення багатозначного слова у даному контексті з його еквівалентами в рідній мові;
- вибір значення багатозначного слова, наявного у контексті, з кількох даних значень;
- визначення значення підкресленого багатозначного слова у даному контексті за словником; визначення значення фразеологізму за словником;
- вибір ключових слів у реченні/абзаці;
- знаходження у тексті інтернаціоналізмів;
- визначення значень незнайомих слів за їх компонентами;
- визначення значення похідних слова, утворених від відомих коренів за допомогою відомих афіксів;
- визначення нових значень багатозначних слів за контекстом;
- здогадка про значення незнайомого слова за контекстом.

На різних ступенях навчання застосовуються різні лексично спрямовані вправи.

На **початковому ступені** переважають усні безперекладні умовно-комунікативні вправи, що виконуються в класі під керівництвом вчителя з широким застосуванням хорових форм роботи, лексичних ігор, зображального і предметного унаочнення. Певна частина вправ має виконуватись письмово як в класі, так і вдома.